

Drugo veliko kulturno gibanje so bili kmečki punti (v šestnajstem in sedemnajstem stoletju). Vsaka ped svobode, ki si jo pribori ljudstvo, je korak naprej v kulturi. Tisti obupani, v svojem obupu do blaznosti pognani kmetje, ki so požigali graščine in ki so se upirali cesarski vojski s kosami, cepci in vilami, tisti kmetje, ki so obešali valpte in gnali graščake pred plug, niso bili manjši delavci na polju slovenske kulture, nego Trubar in Dalmatin. — Matija Gubec, ki so ga posadili v Zagrebu na razbeljen tron ter mu dali na glavo razbeljeno krono in mu potisnili v roko razbeljeno žezlo, zasluži v vékomen spomin tron od bron na Markovem trgu in krono od zlatá. — Trubar in Dalmatin sta zapisala v knjigo spomenik slavnega svojega dela, puntarski kmetje so ga zapisali v kamenito slovensko zemljo s svojo vročo krvjó...

Zakaj doletela jih je tista usoda, ki je usoda velike večine kulturnih delavcev: poginili so v sramoti, njih delo pa so pokončali z ognjem in mečem!...

Nobeno delo, ki ga je izvršil človek v prilog svobode, torej v prilog kulture, ne izgine za vekomaj, ne ogenj ga ne more za vekomaj pokončati, ne meč! — S krvjó tistih naših delavcev prvorojencev je bila pognojena njiva vse naše poznejše kulture. In kadar bo žetev dozorela, kadar bodo kosé pripravljene, se bomo spominjali mučnikov! —

Sto let in dalje je ležal na tleh slovenski narod, suženj tujinske gospode. Uživel se je pod suženjstvo kakor konj pod komat. Tako se je vdal in ponižal, da si ni mogel misliti več ne sebe ne svojega soseda brez valpta z bičem v roki. Zelo pravična in resnična je tista lepa Trdinova povest o Petru in Pavlu. (Da bi ta suženjska slov. zemlja oskrunila podplat svobodnemu človeku!) Vzdramil se je narod šele pod vplivom sveže sape, ki je dihala s Francoskega, tudi slovenskemu narodu se je zableščalo v očeh, ko je vzplamenela v Parizu luč vélike francoske revolucije... in Vodnik je navdušen pozdravljaj žezlo Napoleonovo... No, ta prepod je bil kakor hipno prebujenje, ko se človek strese in se mu zalesketajo oči... Napoleon je šel — in če je bilo ljudstvo tepeno prej z bičem, je bilo tepeno zdaj s škorpijoni.

Kako se je godilo Slovincem od Napoleona do Franca Jožefa, popisuje dr. Lončar v svoji brošuri: Politično življenje Slovincem:

»Obupen je bil socialni, kulturni in politični položaj Slovincem v predmarčni dobi. Domače plemstvo so bili izgubili popolnoma; kar je bilo plemstva, je bilo

odtujeno narodu in je delalo za nemške, laške in madjarske koristi. S slovenskimi žulji je bogatelo na škodo slovenstvu. Tudi meščanstvo je bilo neslovensko po duhu in deloma tudi po krvi. Mali trgovci in obrtniki, o katerih bi se lahko reklo, »da ni doma meščanov, kadar gredó kmetje na polje,« so bili odvisni od tuje gospode in tujih uradnikov in so se jim zato prilagodili v mišljenju in vedenju... Kmet ni bil svoboden, temveč podložen svojemu graščaku. Trli sta ga tlaka in desetina kakor tudi veliki davki... Tlačanstvo pa je slabo vplivalo na moralo slovenskega naroda, ki mu je vzgajilo servilizem, hlapčevsko ponižnost pred gospodo, kar je umevno, ako se je med graščinskimi uradniki nahajal oskrbnik, ki se je bahal: »Jaz sem četrta božja oseba na zemlji!« —

Že v drugi polovici teh žalostnih časov je živel in pisal največji slovenski pesnik, Prešeren. V kakšnih političnih in družabnih razmerah je živel, kako je živel, izginil in poginil on sam in njegov najožji prijateljski krog, to je prvo in strašno znamenje nove dobe. Prešeren je živel kot proletarec in se je hotel obesiti, predno ga je rešila smrt; Andrej Smolè, idealen človek, je živel viharo življenje in je klaverno umrl; Čop se je utopil.

Življenje, nehanje in smrt teh ljudi je žaloigra, ki jo bo treba še napisati in ki odpira duri nastežaj v preteklost našega naroda in v njegovo prihodnost do naših dni.

Zakaj nikoli poprej kakor v Prešernovi dobi se ni tako jasno odprlo brezno med narodom in ljudstvom. Prešeren je bil velik pesnik in ljudstvo ga ni več razumelo; njegove pesmi, iz srca pete, so zvene in izzvene brez odmeva — ljudstvo jih ni slišalo. Ljudstvo ni več poznalo tistih, ki so darovali na njegovem oltarju svoje telo in svojo dušo. Začela se je dolga vrsta tragedij, grozna vrsta, ki ni zaključena do današnjih dni. Vsa strma cesta naše kulture je orošena in pognojena s solzami in s krvjo.

Vsi tisti naši veliki in pravični pesniki, umetniki in znanstveniki, ki so s pošteno mislijo in močno voljo zidali dalje in višje na zgradbi naše kulture — vsi so plačali svoje početje s svojo srečo in s svojim življenjem. V narodu, ki so ga ljubili, so bili tujci, v najboljšem slučaju nepoznani, v navadnem slučaju zasmehovani in zaničevani. Ne z zlatimi, s krvavimi črkami je pisana knjiga slovenske kulture.

Zakaj se je tako godilo in zakaj se je moralo tako goditi — o tem jutri! —

(Dalje.)

† **Jože Piber.** Dne 15. avgusta t. l. je umrl v Ljubljani nadebuden abiturijent Jože Piber. Zanimal se je za socialna vprašanja in umetnost. Tudi sam se je poskušal v pesništvu in priobčil celo vrsto pesmi v zadnjih letnikih »Zore«, pozornost je vzbudila njegova socialno nadahnjena Majska pesem v »Novem Času« l. 1921. Med svojimi tovariši je igral vodilno vlogo in postal prvi predsednik srednješolske organizacije

»Razor«. Mnogo prahu je dvignilo njegovo poročilo o XIX. umetnostni razstavi v Jakopičevem paviljonu, napisano v »Slovincu«, ki je iskreno in brez ovinkov povedalo sodbo naraščajoče generacije o naši sodobni umetnosti. Bilo je, četudi ne čisto samostojno, vseeno znak take zrelosti, da mi je že takrat neki znanec rekel, ko je prečital spis: »Fant je prezrel za svojo starost; bojim se, da ne bo dolgo živel.«